

Tomislav M. Pavlović

Filološko-umetnički fakultet Kragujevac
tomislavmp@gmail.com

Antropološko nasleđe Džejmsa Džordža Frejzera u delu Roberta Grejvza

Apstrakt: Cilj ovog rada je da pruži širi osvrt na uticaj dela ser Džejmsa Džordža Frejzera, utemeljivača ritualizma u antropologiji, na jednog od najistaknutijih engleskih romanopisaca. Robert Grejvz se još kao student oduševljavao spisima čuvenog antropologa ali je trebalo da prođe čitava decenija da umetnički sazri i Frejzerove miteme zaodene u odgovarajuće prozno i poetsko ruho. U radu su prvo istaknute sličnosti između analitičkih postupaka dva stvaraoaca, a pažnja se potom fokusira na one antropološke segmente, mitske likove i drevne rituale koje su obojici zaokupljale pažnju. Recepcija Frejzerovog uticaja od strane Grejvza kreće se od lako uočljivih odjeka pa do kreativnih obrada veoma složenih Frejzerovih ritualema, kao što su tabuisana imena bogova ili svete žrtve koje su Grejvzu poslužile kao fundament na kojem je bazirana radnja nekoliko njegovih istorijskih romana. Gradeći složene zaplete, Grejvz je nastojao da ukaže na moguća rešenja religijsko-mitoloških misterija koje i danas zaokupljaju pažnju antropologa i kompetentnih čitalaca.

Ključne reči: modernizam, mit, ritual, komparativni metod, ikonotropija, karneval, žrtveni kralj

Modernizam i mit

Jedna od ključnih karakteristika modernizma kao pokreta jeste njegova okrenutost mitu što predstavlja nastavak tendencija koje su pretpostavljale mit istoriji, a čiji je začetnik bio Fridrih Niče (Friedrich Nietzsche), sa svojim delima kao što su *O koristi i šteti istorije* (*Von Nutzen and Nachtsheil of Historie für das Leben*) one of the ideas of *Unzeitgemasse Betrachtungen*, 1874) i *Tako govoraše Zaratustra* (*Also Sprach Zarathustra*, 1883). Kritičar Meletinski ističe da se nova "poetika mita" u književnosti dvadesetog veka bazirala na takozvanoj "filozofiji života" čiji su nosioci bili Fridrih Niče i Anri Bergson (Henri Bergson), zatim na jedinstvenom stvaralačkom iskustvu Riharda Vagnera (Richard Wagner), psihoanalizi Sigmunda Frojda (Sigmund Freud), Karla Gustava Junga (Karl Gustav Jung), učenju Alfreda Adlera (Alfred Adler), ali i na novim antropološkim teorijama Džejmsa Frejzera (James Frazer), Levi-Brila (Lucien Lévy-Bruhl), Malinovskog (Bronislaw Malinowski), Kasirera (Ernst

Cassirer) i drugih. Po njima, mit nije služio zadovoljavanju radoznalosti prvobitnog čoveka (što je bio koncept pozitivističke koncepcije "pražitaka iz devetnaestog veka") već je predstavljao neku vrstu "svetog pisma" poteklog mahom iz obreda (Meletinski 1988, 10).

Modernitet i mit su, međutim, po svojoj prirodi dijametralno suprotne kategorije. Za mitove se smatra da su "primordijalni i univerzalni" dok je "modernitet zajedno sa modernizmom kao komplementom u sferi kulture sav okrenut sadašnjici i geopolitički partikularan" (Connor 1950, 251). Ipak, iako je veliki jaz između mitske i naučne svesti u doba moderne nesumnjiva činjenica, neosporna je istina da se modernisti okreću upravo mitu. Sama suština mita nije u totalnoj opreci s ideologijom modernizma, budući da "usmerenost ka mitu jeste jedan vid napora da se 'promisli nepromišljeno' što inače predstavlja deo definicije modernih kulturnih aspiracija" (Connor 1950, 251).

Taj moderni mitologizam je mnoge kritičare podsetio na napore koje su svojevremeno učinili romantičari kako bi oživeli mit. Milivoj Solar o modernističkoj tendenciji "remitologizacije" ili "obnove mita" govori kao o procesu koji je zahvatio mnoge oblasti evropske kulture. Po njemu osnova tog procesa:

"...nije upravo apologetika mita, u kojoj se još može uočiti njegova osobita romantizacija kao protivteža buržoaskoj 'prozi', nego su to: prvo, proglašavanje mita večito živim ishodištem, koje vrši praktičnu funkciju i u savremenom društvu, drugo, isticanje u samom mitu njegove veze sa ritualom i koncepcije večnog ponavljanja, a naročito treće, maksimalno približavanje, ili, čak, izjednačavanje mita i rituala sa ideologijom i psihologijom, kao i sa umetnošću." (Solar 1988, 30).

Na taj način, transformacijom starog mita, rodio se novi mit – mit moderne umetnosti čija funkcija svakako nije bila očuvanje ni političkog poretka a ni socijalne kohezije. Mitološko nasleđe je samo delimično sačuvano i u maltene istoj meri osporeno. Sačuvano je utoliko što je "struktura priče, apstraktno gledano, ostala nepromenjena", a osporeno je "jer smisao priče naprosto ne može dobiti priznanje na isti način na koji priznanje dobija mit, bez obzira radi li se o prošlosti ili sadašnjosti" (Isto, 88-89).

Pojavi mitologizma naročito je pogodovala duhovna kriza zapadne civilizacije s početka stoleća koja je, nakon Prvog svetskog rata, rezultirala odbacivanjem pozitivističkog realizma, evolucionizma i liberalne koncepcije društvenog razvoja. U vreme rastuće duhovne dekadencije i otuđenosti, romanopisci su posegli za mitom i epom. Opšta dezintegracija svih društvenih vrednosti nametala je potrebu za pronalaženjem smisla. Izgledalo je da neku vrstu odgovora nudi upravo drevni mit, prisutan makar u fragmentima, ostacima nekih uzvišenih i večnih uzora. Na engleskog pisca Roberta Grejvza (Robert Graves, 1895-1985), koji je doživotno osećao posledice ratnih trauma i bio razočaran posleratnom duhovnom klimom, opčinjavajuće je delovalo vraćanje starom mitu o Beloj boginji. Tumačeći događaje putem simboličko-mitolo-

škog ključa, moderni romansijeri su sa lakoćom premošćavali istorijske, socijalne i prostorno-vremenske granice. Povodeći se za tumačenjima Frojda i Junga, neki od njih su osnovnu radnju preneli u unutrašnjost ljudske psihe i pribegli razvoju novih tehnika poput unutrašnjeg monologa i "toka svesti". U delima mnogih romanopisaca, poput recimo Džojsovog (James Joyce) *Uliksa*, prisutan je "strah od istorije", odnosno sumnja da će socijalno-istorijski razvoj doneti napredak i promeniti svest ljudi. S druge strane, u Džojsovom delu stari mit je u potpunosti fragmentovan i ironizovan. Tomas Man (Thomas Mann) pak ima potpuno drugačiji odnos prema mitu. U romanu *Josif i njegova braća*, on humanizuje starozavetni mit i vaspostavlja neku vrstu vere u napredak ljudske civilizacije. I dela drugih modernista poput Franca Kafke (Franz Kafka), Dejvida Herberta Lorensa (D. H. Lawrence), Judžina O'Nil (Eugene O'Neill), Žana Koktoa (Jean Cocteau) kao i stvaralaca drugačijeg kova, poput Gabrijela Garsije Markesa (Gabriel Garcia Márquez), predstavljaju mnogo više od puke prerade mitoloških motiva. Period modernizma karakterističan je, dakle, po upostavljanju novih specifičnih veza između književnosti s jedne strane i mitologije, antropologije i psihologije s druge strane. Autori moderne bili su, po pravilu, dobri poznavaoци mitologije i najnovijih dostignuća na polju antropologije.

Grejvzov odnos prema mitu

Grejvz, kao modernista, nije bio izuzetak budući da su mu radovi antropologa oduvek bili omiljeno štivo. Njegov pristup mitu veoma se razlikuje od pristupa pomenutih romanopisaca ali se po svemu uklapa u trend umetničkog razvoja koji je u evropskoj književnosti započeo u prvim decenijama dvadesetog stoleća. Za njega su od posebne važnosti bili radovi antropologa kao što su Johan Jakob Bahofen (J. J. Bachofen) i Rober Brifo (Robert Briffault), koji su se u svojim delima fokusirali na koncept praistorijskog matrijarhata (Snipes 1979, 10). Bahofen je je 1861. godine objavio knjigu *Pravo Majke (Mutterrecht)*, a Brifo studiju pod naslovom *Majke (The Mothers, a study of the origins of sentiments and institutions, 1927)*, u kojoj se naširoko govori o lunarnim božanstvima, odnosno helenskim boginjama koje se javljaju u trostrukom vidu (Briffault 1927, 603). Grejvz, inače, nigde eksplicitno ne govori o uticaju dela pomenutih antropologa. S druge strane, on pominje pojedine istaknute antropologe svog vremena i to na način koji nas ne ostavlja ni u kakvoj sumnji u pogledu poštovanja njihovog naučnog autoriteta. U eseju pod naslovom "Odgovor na upitnik o religijskom opredeljenju", on kaže:

"Svaki obrazovan čovek koji je izučavao, recimo, Frejzerovu *Zlatnu granu* ili *Uvod i proučavanje religije starih Grka* Džejn Harison mora biti svestan činjenice da

je pluralistički razvoj hrišćanstva doveo do mešanja jezika mita i poezije sa jezikom proze ili istorije" (Graves 2004, 285).

Ser Džejms Džordž Frejzer (1854-1941) je nesumnjivo ličnost koju Grejvz najviše pominje, ne samo u pomenutom eseju, već i delu koje se može smatrati njegovim *magnum opusom*, odnosno svojevrsnom pesničkom oporukom. Radi se naravno o studiji pod naslovom *Bela boginja*. Iako je polemički nastrojen prema nekim Frejzerovim stavovima, Grejvz mnoge od njih citira s apsolutnim uverenjem u njihovu ispravnost. Razume se da Grejvz u tome nije bio usamljen budući da, po mišljenju Lajonela Trilinga, nema knjige koja je u periodu moderne izvršila veći uticaj na umetnike (Trilling 2004, 81).

Osim Frejzera, tu je i znamenita pripadnica "kembriđske škole klasične filologije" Džejn Elen Harison (Jane Ellen Harrison), čije je najpoznatije delo *Uvod u proučavanje grčke religije (Prolegomena tu the Study of Greek Religion, 1903)*. U pomenutom delu kao i u kasnijim radovima – *Temis (Themis a Study of the Social Origins of Greek Religion, 1912)* i *Epilegomena u proučavanje grčke religije (Epilegomena to the Study of Greek Religions, 1921)*, kao centralni koncept dominira kategorija prvobitnog matrijarhata. Harisonova se takođe bavila i vrhovnim božanstvom praistorijskog vremena, takozvanom Belom boginjom razlučivši u svojoj analizi njena dva vida: Devicu i Majku (Demetra i Kora) (Harrison 1991, 274).

Kritičar Robert Dejvis (Robert Davis) navodi da je Grejvz u posleratnim godinama bio pod uticajem V. H. Riversa (W. H. Riversa), vojnog lekara, koji mu je u tom razdoblju pomagao da se oslobodi od posledica nervnog sloma kojeg je preživeo na frontu. Rivers je u ranoj fazi svoje karijere izučavao život urođenika na Solomonovim ostrvima i u Indiji. Njegova studija pod naslovom *Pravo majke (Mother Right)*, koja se pojavila u čuvenoj *Enciklopediji religije i etike (Encyclopaedia of Religion and Ethics)* Džejmisa Hejstingsa (James Hastings), sintetizovala je stanovišta niza istaknutih antropologa devetnaestog veka poput Bahofena, Mek Lenena i Vilkena (Bachofen, MacLennen, Wilken) (Davis 2006, viii-xix).

Na romanopisce epohe modernizma uticali su i psihoanalitičari Sigmund Frojd i Karl Gustav Jung, budući da su se na specifičan način odnosili prema mitu. Za Junga i njegove sledbenike mit je predstavljao vanvremenski ali i sveprisutni plod kolektivno nesvesnog u ljudskoj psihi. Grejvza, međutim, nije zaoкупljalo putovanje u unutrašnjost ljudske psihe. Poznato je da je on odbacivao učenja Frojda i Adlera, prema kojima je i Džojs imao ironičan odnos (Meletinski 1988, 306), i tvrdio da prava nauka o mitovima ne treba da se zasniva "...na pretpostavkama nastalim u psihijatrijskim ordinacijama." (Grevs 1991, 21). Grejvz dalje kaže: "Iako sledbenici Junga smatraju da su mitovi 'izvorna spoznaja podsvesne psihe, nevoljna svedočenja o nesvesnim psihičkim zbivanjima', grčka mitologija nije bila ništa misterioznija po sadržaju od današnjih bi-

račkih spiskova ..." (Isto, 21). Iz ove Grejzvove izjave provejava tipično modernistička težnja ka desakralizaciji odnosno dekontekstualizaciji koja je uostalom svojstvena i Frojdu i Jungu. Ipak, Grejzov mitologizam ima neke samo njemu svojstvene osobine na koje ćemo ukazati u kasnijem izlaganju.

Korespondentni aspekti Grejzovog i Frejzerovog pristupa mitu i antropološkoj građi

Frejzerov pristup mitu se, razume se, razlikovao od Jungovog budući da je za njega, kao i za njegove sledbenike, poput Džejn Harison, Gilberta Marija (Gilbert Murray), F. M. Kornforda (F. M. Cornford) i A. B. Kuka (A. B. Cook), mit prisutan u vidu sećanja na neki davni obred ili ritual od velikog značaja koji se izvodio u veoma dugom vremenskom periodu. Grejvz se svojim umetničkim delima, naročito onim koja su nastala u kasnijem periodu njegove karijere, svrstao među Frejzerove poklonike. U vreme Grejzovih studija na Oksfordu od 1921. do 1925. godine, Frejzer je bio na vrhuncu slave. Grejzov biograf Martin Simur-Smit navodi da je Grejvz u to vreme čitao njegovu *Zlatnu granu* "manje ili više nekritički" (Seymour-Smith 1995, 111). Međutim, u vreme kada je Grejvz komponovao svoje "mitološke romane" i gramatiku pesničkog mita, reputacija britanskog antropologa (poreklom Škotlanđanina) je uveliko bila prošla. Još dvadesetih godina pojavili su se kritičari, antropolozi nove generacije, koji su počeli da osporavaju njegov "komparativni" metod koji se oslanjao isključivo na sekundarne književne izvore. Frejzer je, naime, smatrao da je veliki broj priča-mitova (poput onih o obožavanju Dijane u Nemiju) istorijski netačan i da su one izmišljene "kako bi se objasnilo poreklo nekog verskog obreda", a da pak "ti obredi nemaju nikakvog drugog osnova izuzev sličnosti, stvarne ili zamišljene, koja se može naći između njih i nekog tuđinskog obreda" (Frejzer 2003, 19). Ovakav Frejzerov pristup je osobito kritikovan kao "proizvod racionalističke i utilitarističke filozofije XVIII veka" (Evans – Pričard 1982, 35).

Frejzerovo viđenje mitova je dakle euhemerističko¹ i nema sumnje da je odlučujuće uticao na Grejvza čiji je odnos prema mitovima bio istovetan. O tome svedoči i citirani Grejzov komentar o poreklu grčkih mitova. Da je Grejvz sposoban da mitove sagledava kroz prizmu racionaliste i skeptika svedoči i stav iznet u *Uvodu* izdanja *Grčkih mitova* koji ukazuje na činjenicu da je pravi mit zapravo "prepričavanje ritualne mime koja se javno izvodila na

¹ Pridev euhemeristički koristimo u značenju tendencije da se istraži istina o nekom događaju. On je izveden iz imena grčkog kirenaičara Euhemera iz Mesene (300. g. pre n. e.) koji je smatrao da mitološki bogovi nisu bili ništa drugo do junaci odnosno istaknuti pojedinci koji su posle smrti bili proglašeni za bogove. (Primedba autora)

narodnim svetkovinama" (Grevs 1991, 14), i koja je kasnije predstavljena na raznim artefaktima poput vaza, tapiserija, štitova, ogledala i slično.

Frejzer i Grejvz dele mišljenje da se eliminisanjem slojeva pogrešnih tumačenja može dopreti do originalnog istorijskog značenja rituala iz kojeg dati mit vodi poreklo. Grejvz je mnogim svojim delima, koja su smatrana ezoterijom, pre svega *Belom boginjom*, pokušao da ospori mnoge sociokulturne, filozofske i antropološke premise utkane u duhovne fundamente Zapada i tako razreši misteriozne kulturne matrice. Time je čitave generacije tvorca mitova i istoričara implicitno optužio za pogrešno tumačenje porekla civilizacije i njenih kulturnih tokova, drugim rečima za *ikonotropiju*. Ona, prema Grejvzu, predstavlja proces tumačenja starih mitskih i religioznih prizora ili ikona u kojem se "lica ikona ne uništavaju već se prosto interpretiraju u smislu koji je neprijateljski nastrojen prema prvobitnom kultu" (Grejvz 2003a, 434). *Bela boginja* predstavlja putokaz za njegovo razumevanje mitova koje je tipično ikonoklastičko i kao takvo svojstveno modernizmu:

"Svi mitovi su snažni dokumenti prastarih religijskih običaja i događaja i isto su toliko pouzdani kao i istorija, ako se razume njihov jezik i ako se uzmu u obzir greške u zapisivanju, pogrešna tumačenja zastarelih rituala i namernih izmena učinjenih iz moralnih ili političkih razloga" (Grejvz 2004, 9-10).

Prema Eriku Čapu, Frejzerov komparativni metod se realizuje u četiri faze. U prvoj fazi se otkrivaju "pojedinačni problemi: rituali, mitovi ili institucije koji se čine neobičnim, samoprotivurečnim" i koji se opiru racionalnim objašnjenjima. Tu neobičnost Frejzer posmatra kao ostatak iz prethodnih epoha kulturnog razvoja. Druga faza predstavlja sakupljanje "što većeg broja primera (iz što je moguće više kultura) tog rituala, mita ili institucije". U trećoj fazi odvija se "uopštavanje fenomena" na osnovu nekog od specifičnih primera iz sakupljene mase budući da je, navodno, "bliži od drugih 'ishodištu' fenomena". Njegovo pravilno tumačenje podrazumeva jednostavnost i sveobuhvatnost. Četvrti korak predstavlja izvlačenje zaključka na osnovu "tumačenja opšteg prvobitnog problema" (Čapo 2008, 49).

Grejvzova složena kreativna ličnost u sebi krije istoričara, mitologa i antropologa. U njegovim umetničkim delima nailazimo na čitave istorijske, mitološke ili antropološke rasprave, što će reći da je određene književne rodove, naročito romane, smatrao pogodnim sredstvom za promociju sopstvenih ideja u ovim oblastima. Grejvz je izjavljivao da istorijske romane piše kada oseti potrebu da razjasni neku "istorijsku nepoznicu" ili ih uopšte i ne piše (Graves, 1989, 98), kao i da ga "osobito interesuju religijske misterije" u cilju njihovog razrešavanja (Graves 2004, 285). Poznato je da je Grejvz prilikom započinjanja rada na svojim romanima obrađivao skoro neverovatnu količinu građe. Prema navodima Dagleasa Deja (Douglas Day), Grejvz je pre početka rada na romanu *Zlatno runo* proučio šta su o podvizima Argonauta u svojim delima pisali " ...

Homer, Hesiod, Hekatej, Eshil, Sofokle, Euripid, Herodot, Pindar, Apolonije Rođanin, Strabon, Diodor Sikul, Pausanija, i mnogi dugi grčki i rimski pesnici i istoričari" (Day, 1987, 41). U opširnom *Uvodu* romana *Zlatno runo*, Grejvz još pominje Apolodora, Higina, Valerija Flaka i Vizantinca Cecesa (Grevs 2003c, 6).

Stavovi pomenutih autora o putovanju Argonauta u Kolhidu i natrag u Grčku bili su, razume se, protivrečni. U kojoj meri su različite verzije istovetnih događaja sa tog pohoda Grejvzu otežavale da dođe do one interpretacije koja bi po njemu bila najverodostojnija, naslućujemo iz daljih komentara iznetih u *Uvodu Zlatnog runa*:

"U pisanju iznova ove povesti bio sam stoga uvek spreman da odbacim kao irelevantnost ma koji događaj ili pojedinost koji nisu bili u skladu sa ostatkom priče, no pazio sam da ništa ne odbacim suviše naglo" (Isto, 13).

Grejvzova dela su, dakle, nastajala, kako je Margaret Jursenar govorila, sa "jednom nogom u nauci" (Jursenar 2004, 314) čime se Grejvz na izvestan način približio Hermanu Brohu, Tomasu Manu, kao i svom uzoru eruditi Frejzera. Zapanjuje sličnost kreativnih postupaka ritualiste Frejzera, korifeja antropologije svog vremena, i njegovog sledbenika Grejvza. I kod engleskog pisca uočavamo početnu fazu registrovanja posebnog rituala ili mita, koji kao misterija zavređuje neko objašnjenje, zatim sakupljanje što većeg broja primera pomenutog mita ili rituala iz drugih kultura, uopštavanje problema upoređivanjem i eliminacijom onih podataka i detalja koji se u procesu analize pokažu irelevantnim i najzad izvlačenje konačnog zaključka.

Grejvzova recepcija Frejzerovog učenja

Karakteristično je pojavljivanje istih mitema u delima dva autora. Frejzer započinje svoju čuvenu studiju *Zlatna grana* poglavljem naslovljenim *Kralj šume*. U prvom odeljku poglavlja koje nosi naslov *Dijana i Viribije*, Frejzer govori o boginji Dijani koja je vladala svetim lugom kraj Nemijskog jezera koje su Rimljani nazivali Dijaninim ogledalom. Rimska boginja je, međutim, vlast nad gajem delila sa još dva šumska božanstva – nimfom Egerijom i herojem Viribijem. Egerija ili "nimfa bistre vode" bila je "žena ili ljubavnica mudrog kralja Nume" i Frejzer ističe "da se on sastajao s njom u tajnim kutovima svetog gaja i da ga je ona inspirisala da dâ zakone Rimljanima" (Frejzer 2003, 18).

U Grejvzovim romanima o imperatoru Klaudiju, glavni protagonist dolazi u situaciju da se obrati pomenutom božanstvu uoči odsutne bitke za Britaniju. Ovo predstavlja idealnu priliku za Grejvza da se, preko svog junaka Klaudija, upusti u antropološke opservacije u vezi s ulogom nimfe Egerije u njegovom životu i životu Rima:

"Upalio sam ... sveću i molio se nimfi Egeriji. Ona je boginja proroštva i u staro vreme dobri kralj Numa imao je običaj da se u svakoj prilici posavetuje s njom. ...Jedva da bi se i moglo očekivati da bi nimfa Egerija napustila svoj rodni lug kraj jezera Nemi i doletela usred Germanije, Severne Španije ili Tirola – gde se po predanju, u svakoj od tih zemalja pojavljivala sa uobičajenim znakom u ovo ili ono vreme, na trenutno pominjanje u molitvi nekog Klaudijevca. ...Bila je to kratka molitva u sabinjanskom dijalektu. Tekst je bio grubo unakažen usmenim predanjem, jer je sabinjanski govor, koji je bio prvi patricijski jezik u Rimu, odavno izašao iz upotrebe" (Grevs 2003b, 296-297).

Interesantno je da Frejzer u prvom poglavlju *Zlatne grane* navodi i podatak koji je Grejvzu mogao poslužiti kao podsticaj za konstruisanje ove scene a to je: " ...da je neko nepoznato lice postavilo u Nemiju kandilo koje je stalno gorelo za spas i zdravlje cara Klaudija i njegove porodice" (Frejzer 2003, 17).

Imperator Klaudije, koji je talentovan istoričar, koristi priliku da, pišući o Britaniji, čitaocu obavesti i o britanskim druidima i njihovom učenju, kao i obredima koje su praktikovali. U drugom tomu pseudoautobiografije *Klaudije car i bog i njegova žena Mesalina*, imperator Klaudije govori o poreklu druidizma koji je nastao "stapanjem keltskih i starosedelačkih vera" i da reč druid "znači 'hrast-čovjek' jer je hrast sveto drvo" (Grevs 2003b, 255). Potom se ređaju iscrpne informacije o demonologiji druida, njihovim obredima inicijacije, žrtvovanju ljudi, obožavanju biljke imele i slično. Na trenutak pomislimo da čitamo devetu glavu iz Frejzerove *Zlatne grane* naslovljenom *Obožavanje drveća* ili šezdeset petog pod naslovom *Balder i imela*. Osim toga, Grejvz kroz usta Klaudija svedoči o običaju žrtvovanja zatvorenika od strane Rimljana. Poštedevši život neprijatelja, Grejvzov Klaudije, bespristrasno u pravom frejzerovskom maniru, svedoči o običajima žrtvovanja zarobljenika koji su vladali pre no što je Rim postao kulturni i administrativni centar sveta:

"Običaj je bio da se u tom trenutku zarobljene poglavice odvedu u stranu i pogube u tamnici pridodatoj hramu. Taj običaj je nadživeli ostatak jednog starinskog obreda, kad su u znak blagodarenja za pobeđu prinošene ljudske žrtve" (Grevs 2003b, 332).

Grejvz se nije zaustavio na impresijama pojedinaca i specifičnostima društvenih grupa, već u svojim istorijskim romanima opisuje i čitave narode, njihov fizički izgled i običaje. U romanu *Zlatno runo* postoji pregršt podataka o narodima i etničkim grupama koji su nekada nastanjavali mediteranski basen i basen Crnog mora, a koji su sada uglavnom nepoznati, osim stručnjacima. Pomenuti su Tibareni (glava XXVII), Mosineci (glava XXVIII), Budinjani i Ise-donjani (glava XXVI) i mnogi drugi. O Frejzerovim proučavanjima i opisima primitivnih društava i civilizacija ne treba puno govoriti.

U svom delu Džordž Frejzer se pomno bavi poljoprivrednim svetkovinama primitivnih naroda i preostacima tih prastarih rituala u modernoj civilizaciji. S druge strane, Grejvz u svojim delima uvek stavlja naglasak na bliskost sa pri-

rodom koja je karakterisala rane faze u razvoju društva. Otuda nailazimo na upravo Frejzerovske opise agrarnog života minulih epoha, naročito u Velsu, Irskoj i Engleskoj:

"Engleski društveni život bio je zasnovan na poljoprivredi, stočarstvu i lovu, a ne na industriji i tema pradavne priče o rođenju, životu i smrti i ponovnom rođenju boga Nove godine bila je prisutna uvek i svuda – na nadgrobnim svetkovinama koje se danas zovu Svećnica, Blagovesti, Prvi maj, Ivanjdan, Lamas... Miholjdan, Svi Sveti, i Božić." (Grejvz 2004, 20).

Folkloro i karnevalsko su nešto na šta Frejzer osobito obraća pažnju kako u studiji *Zlatna grana* tako i u *Totemizmu i egzogamiji* (*Totemism and Exogamy*, 1911-1913). Ni Grejvz ne ostaje ravnodušan prema svetkovinama tog tipa tim pre što je gajio veliki prezir prema industrijalizovanom društvu i njegovoj kulturi, pa je preko pedeset godina svog života proveo u samoizolaciji na ostrvu Majorka. U romanima o imperatoru Klaudiju Grejvz detaljno opisuje rimske Saturnalije, prizore Klaudijevog trijumfnog marša i povorke na čijem se začelju pojavljuju i komedijaši i koja ima sva obeležja karnevala. Osim toga, on u romanu *Kralj Isus* govori o proslavi praznika Senice kod Jevreja a u delu *Priča Mari Pael: žene gospodina Miliona*, Grejvz opisuje neku vrstu šaljive narodne povorke zvane *skimmington* u kojoj se ismevaju poroci. On konstatuje preko svog junaka Miliona "da su, slično tome, podrugljive povorke u davna vremena bile za petama svim velikim svadbenim procesijama, kao zastrašujuće podsećanje za supružnike na nepromenljivu prirodu muško-ženskih odnosa" (Graves 2003, 145). U prizorima koje nam Grejvz prikazuje ogleda se isto ono materijalno-telesno načelo života koje je Bahtin prepoznao u delu Fransa Rablea. Ruski kritičar ističe potpunu dominaciju tog krajnje pozitivnog načela u renesansi kao i njegovo prisustvo u kasnijim razdobljima. Tu estetičku koncepciju Bahtin naziva "grotesknim realizmom" u kojem:

"...materijalno-telesna stihija ...nije data u svom izdvojenom-egoističnom obliku i uopšte nije istrgnuta iz ostalih sfera života. Materijalno-telesno načelo ovde se ispoljava kao univerzalno i opštenarodno, i upravo kao takvo stoji nasuprot svakom raskidu s materijalno-telesnim korenima sveta, svakom izolovanju i zatvaranju u sebe, svakoj apstraktnoj idealnosti, svim pretenzijama na značaj odvojeno od zemlje i tela." (Bahtin 1978, 27-28).

Pojedine Frejzerove teze su se na veoma kompleksan način reflektovale u Grejvzovom umetničkom delu. U dvadeset drugoj glavi svoje *Zlatne grane*, Frejzer razmatra takozvane tabuisane reči počev od ličnih imena, imena srodnika, imena mrtvih, sve do tabuisanih imena kraljeva i bogova. Posebnu Grejvzovu pažnju kao da je privuklo poslednje potpoglavlje u kojem Frejzer govori o tajnosti i magijskim svojstvima božanskog imena kao tekovini mnogih kultura kao što je egipatska, ali i kultura afričkih naroda, Grčke i Rima. On

opisuje na koji je način boginja Izida saznala ime vrhovnog boga Ra, a govori i o Rimljanjima koji su, verujući u magijsku moć božanskog imena zaštitnika grada, ime božanstva krili "da ga neprijatelji republike ne bi primamili sebi" (Frejzer 2003, 261).

Grejvz je fenomen tabuisanog imena ispitivao čak pomnije od Frejzera. Čitavo poglavlje knjige *Bela boginja* pod naslovom *Sveto neizrecivo ime božje* posvetio je ovom problemu. Poredeći keltsku *Craogh Ogham* sa pelaškom azbukom, on izvodi zanimljive zaključke o vezama Brita i Egipćana i razrešava tajne šifre koje su upotrebljavali sveštenici u obredima. Kao izvanredni poznavalac gotovo svih važnijih religija i mitologija, Grejvz je dobro uočavao njihov sin-kretizam. Zanimljivo je da je ključ za rešenje mnogih ključnih hrišćanskih misterija (i ne samo hrišćanskih) našao u keltskoj mitologiji. Za njega je, po sopstvenoj tvrdnji, od osobitog značaja bila knjiga *Istraživanja keltske mitologije* (*Celtic Researches*) velškog sveštenika Edvarda Dejvisa (Edward Davies) u kojoj je pronašao "ključ (povezanost bardskih slova sa mesecima i godišnjim dobima...) religije starih Kelta; ključ koji rešava čitav niz misterija u grčkoj i rimskoj religiji i (pošto je Judaizam bio semitska vera nakalemljena na keltsku osnovu) takođe razrešava i najkomplikovaniju od svih tajni – priču o Rođenju i raspeću" (Graves 1988, 320). Kritičar Džon Vudro Presli pretpostavlja da je pomenuti "ključ" bio prvi od ključeva koje je Grejvz koristio da bi u romanu *Kralj Isus* razrešio zagonetke hebrejske i hrišćanske mitologije (Presley 2003, 166-169).

Upravo u ovom romanu mitema tabuisanog božjeg imena je umetnički artikulisana na veoma intrigantan način. Glavni junak saznaje neizrecivo ime u vidu iznenadnog prosvetljenja tokom platonskog dijaloga kojeg vodi s učenjakom sa severa Evrope – Gadelijancem. Ovom epizodom Grejvz potkrepljuje svoju tezu iznetu u *Beloj boginji* (glava XVI), da su odgovori na najveće misterije ljudske civilizacije sadržani u keltskoj azbuci drveća i simboli sedam stubova mudrosti. U Grejvzovoj verziji, jedno od ključnih biblijskih čuda, uskrsnuće Lazarevo, izvedeno je upravo uz pomoć neizrecivog čudotvornog božjeg imena.

Poznavaoци Frejzerovog dela se slažu da je centralna mitema *Zlatne grane* upravo mitema "ubijanja božanskog kralja" (glava XXIV). Ritual umiranja i vaskrsenja svetog žrtvenog kralja ispitan je na čitavom nizu mediteranskih božanstava kao što je frigijski bog Atis, egipatski Oziris, grčki Dionis, i bog sa severa Balder. Grejvz ovu ritualemu takođe vaspostavlja kao centralnu i u studiji *Bela boginja*, najavljujući ishodišta svoje naučne argumentacije još u prvom poglavlju. On, naime, identifikuje ličnost pesnika sa Frejzerovim "umirućim božanstvom", a ono što zove "pesničkom temom" je:

"Pradavna priča koja će biti ispričana u XIII poglavlju i epilogu, priča o rođenju, životu i smrti, i ponovnom rođenju boga Nove godine: centralna tema govori o tome kako je ovaj bog izgubio bitku s bogom Stare godine; bitku koja se vodila za ljubav ćudljive i svemoćne Trostruke boginje – njihove majke, žene i ljubavnice" (Grejvz 2004, 20).

Pomenuta mitema čini okosnicu sižea romana *Kralj Isus* gde se život glavnog junaka umetnički uobličava u vidu šeme rođenje – smrt – vaskrsenje. U Grejvzovim mitološkim romanima ogleda se sklonost ovog pisca ka pravljenu mitoloških paralela. Junak romana *Kralj Isus* nije izuzetak. Njegovo rođenje Grejvz posmatra u okviru religioznih drama koje su se izvodile u ranohrišćanskim crkvama nalazeći pri tom zapanjujuće analogije s događajima i likovima iz drugih religija. Svrha pojavljivanja Majke Device, u jednoj od tih drama, u plavoj odori sa krunom od srebrnih zvezda i deteta koje leži u jaslama je, po pripovedaču u romanu *Agaviju Dekapolitanu*, ista kao i u delfijskim ili eleusinskim misterijama. Ulazak tri razdragana pastira u pećinu Agavije dovodi u vezu sa "onim [pastirima] sa planine Ida što su obožavali bebu Zeusa" (Grevs 2003, 18). Nema svedočenja da je Grejvz, poput Tomasa Mana, bio pod uticajem učenja panvavilonista Vinklera i Jensena (Meletinski 1989, 334). Nemački romanopisac je, inspirisan njihovom sklonošću ka sintetizovanju mitoloških matrica, kao i Frejzerovim teorijama, izjednačio svog junaka Josifa s drevnim bogovima istoka i antike koji umiru i uskrsavaju – Tamuzom, Ozirisom i Adonisom (Isto, 336). Grejvz takođe nije izbegavao slične mitološke paralele. Već u prvom poglavlju on direktno skreće pažnju da je Isus "imao tako mnogo zajedničkog sa herojem Persejem da pokušaj kralja Akrisija da ubije bebu Perseja izgleda relevantan za priču o Isusu" (Grevs 2003a, 19). I smrt Isusa Hrista je upoređena sa smrću "žrtvenog Tamuza", što su mnogi Grejvzovi savremenici smatrali osobito bogohulnim, kao i Grejvzovu tvrdnju da su "mnogi pesnici i sveci, nesvesni njegovog beskompromisnog judaizma, obožavali [Isusa] kao da je bio još jedan Tamuz, Dionis, Zagrej, Orfej, Herakle ili Oziris" (Grejvz 2004, 413-414).

Grejvz je, dakle, u svojim stavovima prema hrišćanstvu bio mnogo radikalniji od Frejzera čija je dostignuća, kako smo istakli, poštovao i koja je smatrao duboko inspirativnim. On se nije ustezao da Frejzeru prebaci nedostatak hrabrosti da iskaže ono što njegovo delo implicira:

"Ser Džejms Frejzer je uspeo da sačuva svoje prekrasne odaje u kembričkom Trinitu koledžu sve do svoje smrti jer je pažljivo i metodično plovio oko predmeta svoga istraživanja, tako da je iscertavao kartu jednog zabranjenog ostrva, ali nikada se ne sme izjaviti javno i glasno da ostrvo uopšte i ne postoji. Ono što je on kazao, bez upotrebe preciznih izjava, bilo je to da su hrišćanska legenda i učenje i obred bili destilat ogromnog korpusa primitivnih i, čak, varvarskih verovanja, i da je valjda jedina originalnost hrišćanstva sama ličnost Isusova." (Isto, 237).

Manje zavisano od društvenih institucija od Frejzera, Grejvz je svoja polazišta izložena u studiji *Bela boginja*, a umetnički artikulisana u romanu *Kralj Isus*, još radikalnije izrazio u delu *Ponovo ispričano nazarensko jevanđelje (Nazarene Gospel restored)*. Revidirajući mnoge istorijske i religijsko-mitološke do sada opšteprihvaćene istine, on je pokušao da dopre do originalnog teksta Jevanđelja budući da je smatrao da je tekst sakriven nekompetentnim i če-

sto zlonamernim delovanjem prepisivača i tumača čime su mnoge istine ostale skrivene. U takozvanim "mitološkim romanima", *Zlatno runo* i *Kralj Isus*, Grejvz se trudio da pod naslagama mitske koprene ustanovi istorijsku istinu o poznatim zbivanjima. U tom cilju on je na ironijski i racionalistički način demitologizovao mit o Jasonu i Argonautima, kao i biblijski mit o Isusu da bi ih u reverzibilnom procesu remitologizovao uz pomoć prastarog mita o Beloj ili Trostrukoj boginji. Odbacujući moderno industrijsko društvo u kome "vlada bezbožnički trijumvirat: Pluton – bog bogatstva; Apolon – bog nauka, i Merkur – bog lopova" (Isto, 468), kao i oficijelnu religiju, Grejvz kao da je hteo da poruči da je čovečanstvu potrebna nova religija. Kritičar Koen u svojoj knjizi o Robertu Grejvzu tvrdi da je lek koji Grejvz propisuje za nedostatak duhovnosti u modernom zapadnom svetu "leži u oživljavanju obožavanja kulta Bele boginje... i odbacivanju hladne intelektualnosti" (Cohen 1960, 96). Ovi stavovi su čak i za mnoge Grejvzove obožavaoce bili ekstremni i čak i danas, nakon priličnog vremena, izazivaju kontroverze.

Grejvz, Man i Džojks kao pisci mitološke orijentacije

Ono o čemu se svi mogu složiti je neosporna umetnička snaga Grejvzove mitopeje koja po originalnosti nikako ne zaostaje za Manovom i Džojsovom. Grejvz se, kao i dvojica pomenutih modernista, u svojim delima služi mitološkom matricom za oblikovanje sižea. Poetike mitologizacije koje razvijaju Džojks i Man se međusobno razlikuju ali neosporno imaju i velike sličnosti, kako je opširno obrazložio Meletinski.² Ovaj kritičar analizira i više dela istih autora kako bi podvukao razliku u pristupu mitološkoj građi. Poredeći Manova dela *Čarobni breg* i *Josifa i njegovu braću*, Meletinski dolazi do interesantnih zaključaka. Po njemu, glavna karakteristika prvog romana jeste "umnožavanje ritualno-mitoloških paralela" dok se u drugom naglasak stavlja na "...mitološki karakter osnovnog sižea koji je uzet iz jednog izvora i predstavlja, ... 'istorizovan' mit ili mitologizovano istorijsko predanje." (Meletinski 1988, 338). Izvor koji Man pominje jeste biblijski mit, kojeg je i Grejvz upotrebio za svoj roman o Isusu Hristu. Siže *Zlatnog runa* temelji se na mitu o Argonautima a pomenuli smo da je Grejvz u predgovoru romana naznačio istorijsku pozadinu Jasonove pustolovine. Mitopeja Džejmsa Džojksa pak kreće se u drugačijem smeru kad je *Uliks* u pitanju. U tom delu on uz pomoć mita "stvara trajnu paralelu između savremenosti i prošlosti" što zapravo predstavlja "način kontrole, oblikovanja i davanja važnosti beskrajnoj panorami jalo-

² E. M. Meletinski ovom problemu posvećuje prilično prostora u svojoj knjizi smatrajući ovu dvojicu autora najreprezentativnijim predstavnicima modernističke mitopeje.

vosti i anarhiji oličenoj u savremenoj istoriji" (Eliot 1975, 177). Odnos Džojša prema istoriji u njegovoj mitologizaciji Stivenovog i Blumovog života je drugačiji od onog koji su imali Grejvz i Man. Džojš i njegov junak Stiven traže pribežište u mitu, dok Grejvz sprovodi neku vrstu istorizacije mita. S druge strane, Džojsov romaneskni postupak se sagledava kao neka vrsta intelektualnog eksperimenta, kao recimo "kaleidoskopsko pregrupisanje raznoraznih mitoloških i mitologizovanih književnih, i čak, naučnih motiva (na primer psihoanalitičkih, Vikoovih) u nove sižejne ili "sistemske" okvire, kao i 'prekoderanje' izvesnih mitema na raznim nivoima, odrednicama elemenata, prirodnih predmeta, geometrijskih figura brojeva, i slično" (Meletinski 1988, 332). Grejvz i Man ne izvode takvu vrstu "eksperimenta" ali su im neki njegovi delovi svojstveni, kao na primer "poigravanje" mitološkom građom odnosno kombinovanje mitova iz različitih kulturnih sfera. To je čest slučaj kod Mana u romanu *Josif i njegova braća*, ali i Grejvza koji ugrađuje mitologije raznih naroda u arhitektoniku svog dela *Kralj Isus*. Toga ima mnogo manje u romanu *Zlatno runo*, a jedan od retkih primera je momenat u kojem nailazimo na odbleske irske mitologije, kada se Medeja pojavljuje pred Kraljem Pelijom prerušena u hiperborejsku vešticu u obličju Vrhovne boginje koju Kelti zovu Samotejom (48. poglavlje). Grejvzova mitopeja je u nekim aspektima korespondira sa Manovom ali se veoma razlikuje od Džojsove.

U delu sve trojice pisaca, opet treba naglasiti, vidljivo je Frejzerovo nasleđe. Meletinski primećuje postojanje ritualnih modela u Manovom *Čarobnom bregu* poput inicijacije, agrarnih kalendarskih svetkovina, smenjivanja i ubijanja sveštenog kralja (Isto, 321). One postoje u oba Grejvzova mitološka romana – *Zlatno runo* i *Kralj Isus*. S druge strane, i Grejvz i Džojš i Man u svoju prozu inkorporiraju ne samo mitemu žrtvenog kralja, već i motiv mitskog stranstvovanja koje obuhvata odlazak mitskog junaka, potom njegovo iskušavanje i povratak, koju promovise antropolog jungovske orijentacije Džozef Kembel u knjizi *Junak sa hiljadu lica* (*The Hero With a Thousand Faces*, 1949). Grejvzovo delo se, moramo napomenuti, razlikuje od Manovog i Džojsovog budući da njihova remitologizacija nije sprovedena po mitološkoj matrici matrijarhata. Nju Grejvz nije baštiniio od Frejzera već od drugih antropologa koje smo pominjali u drugom poglavlju ovog rada.

Zaključak

Cilj ovog rada je bio da se ocrtaju konture Frejzerovog antropološkog nasleđa u delu Roberta Grejvza. Kao što smo mogli videti ono je prisutno kako u ranijim Grejvzovim delima poput romana o imperatoru Klaudiju tako i u onima koji pripadaju srednjoj fazi Grejvzovog stvaralaštva kao što je *Priča Mari Pael; žene gospodina Milтона*. U maltene svim Grejvzovim istorijskim romanima

prisutni su odblesci Frejzerovih razmatranja o običajima, ritualima i božanstvima raznih naroda i prošlih epoha. U mitološkim romanima *Zlatno runo* i *Kralj Isus*, Grejvz umetnički obrađuje centralne Frejzerove miteme poput onih o tabuisanom svetom imenu božjem i o ubijanju i vaskrsenju žrtvenog kralja. Pri tom Grejvz ne prenosi epigonski Frejzerove ritualeme već ih, to je naročito čest slučaj u istorijsko-mitološkim romanima, bogato nadgrađuje i upotrebljava kao ključ rešavanja mnogih istorijskih i religijskih nepoznanica. Po sveobuhvatnosti svog zahvata utemeljenog na frejzerijanskoj osnovi, on se izdvaja ne samo od savremenika, modernista Mana i Džojlsa, već i od ostalih velikih evropskih romanopisaca što ga čini frejzerijancem *par excellence*. Ritualističko usmerenje ipak nije imalo preterano veliki broj poklonika među romanopiscima. Vredi istaći danas pomalo zaboravljenu englesku spisateljicu Naomi Mičison (Naomi Mary Margaret Mitchison, 1897-1981), u čijem se romanu *Kralj žita i prolećna kraljica* (*The Corn King and the Spring Queen*, 1931) naziru refleksi Frejzerovih teorija o prastarim ritualima plodnosti kao i Meri Reno (Mary Renault 1905-1983) sa svojim romanima o Tezeju (*The King Must Die*, 1958).

Uprkos kontroverzama koje ga i danas prate, Grejvzovo delo je nesumnjivo zanimljiv umetnički eksperiment koji će zajedno sa delima spisatelja poput Naomi Mičison i Meri Reno svedočiti o jednom razdoblju u razvoju evropskog romana kad su se antropologija i umetnost veoma približile. Osim toga ni Grejvzove antropološke postavke iznete u studiji *Bela boginja*, koje svakako premašuju domete običnog antropologa-amatera kakvim je Grejvz sebe smatrao, nisu u dovoljnoj meri razjašnjene. Nove veze između njih i Grejvzovih romana i pesama kao i romana onih stvaralaca koji su u Grejvzovoj pesničkoj oporuci našli inspiraciju tek će, uvereni smo, biti predmet ozbiljnih analiza.

Literatura

- Bahtin, Mihail. 1978. *Stvaralaštvo Fransoa Rablea*. Beograd: Nolit.
- Briffault, Robert. 1927. *The Mothers: a study of the origins of sentiments and institutions*, Volume 2. New York: The Macmillan Company.
- Cohen, J. M. 1960. *Robert Graves*. Edinburgh: Oliver and Boyd.
- Connor, Steven. 1950. "Modernity and Myth". In *The Cambridge History of Twentieth Century English Literature*, ed. Laura Marcus and Peter Nichols, 251-268. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čapo, Erik. 2008. *Teorije mitologije*. Beograd: Clio.
- Davis, Robert. 2006. Introduction to *My Head! My Head! and King Jesus*, vii-xxix. Manchester: Carcanet Press.
- Day, Douglas. 1987. "The Coming of the Goddess". In *Robert Graves*, ed. Harold Bloom, 41-55. New Haven: Chelsea House Publishers.
- Eliot, T. S. 1975. "Ulysses, Order and Myth". In *Selected Prose*, ed. Frank Kermode, 175-179. London: Faber and Faber.

- Evans-Pritchard E. E. 1982. *Essays in Social Anthropology*. London: Faber and Faber u Reč izdavača, *Zlatna Grana*, 5-8. Beograd: Ivanišević.
- Frejzer, Džordž. 2003. *Zlatna Grana*. Beograd: Ivanišević.
- Graves, Robert. 1988. *In Broken Images, Selected Correspondence of Robert Graves*, ed. Paul O'Prey. Mt Kisco NY: Moyer Bell.
- Graves, Robert. 1989. *The Art of Poetry XI; Robert Graves*, Peter Buchman and William Fifield/1060 from the Paris review, 47 (1969), 119-145. In *Conversations with Robert Graves*, ed. Frank Kersnowski, 93-108. Jackson MS. University Press of Mississippi.
- Graves, Robert, 2003. *The Story of Mary Powell, Wife to Mr Milton, and The Isles of Unwisdom*. Manchester: Carcanet Press.
- Graves, Robert. 2004. "Answer to a Religious Questionnaire". In *Some Speculations on Literature, History and Religion*, 283-287. Manchester: Carcanet Press.
- Grejvz, Robert. 2004. *Bela boginja, Istorijaska gramatika pesničkog mita*. Beograd: Dosije i Službeni list SCG.
- Grevs, Robert. 1991. Uvod, u: *Grčki mitovi*, 13-26. Beograd: Nolit.
- Grevs, Robert. 2003a. Istorijaski komentar u *Kralj Isus*, 430-435. Beograd: Alnari.
- Grevs, Robert, 2003b. *Klaudije car i bog i njegova žena Mesalina*, Beograd: Akia M. Princ.
- Grevs, Robert. 2003c. Uvod u *Zlatno runo*, 5-28. Beograd: Akia M. Princ.
- Harrison, Jane. 1991. *Prolegomena to the Study of Greek Religion*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Jursenar, Margerit. 2004. Beleške u *Hadrijanovi memoari*, 37-348. Beograd: Novosti.
- Meletinski, E. M. 1988. *Poetika mita*. Beograd: Nolit.
- Presley, John Woodrow. 2003. "Graves's Other Obsession: King Jesus, The Nazarene Gospel Restored and Jesus in Rome". In *Graves and the Goddess* ed. Grevel Lindop and Ian Firla, 166-183. Selinsgrove: Susquehanna University Press.
- Seymour-Smith, Martin. 1995. *Robert Graves: His Life and Work*. London: Hutchinson.
- Snipes, Katherine. 1979. *Robert Graves*. New York: Frederick Ungar Publishing Co.
- Solar, Milivoj. 1988. *Roman i mit, Književnost – ideologija – mitologija*. Zagreb: August Cesarec.
- Trilling, Lionel. 2004. "On the teaching of Modern Literature". In *Literature, Culture, Identity: Introducing XX Century literary theory*, ed. Lena Petrović, 77-91. Niš: Prosveta.

Tomislav M. Pavlović

Faculty for Philology and Arts, Kragujevac

James George Frazer's Anthropologic Heritage
in the Work of Robert Graves

The works of Sir James George Frazer had an outstanding influence on the literature of modernism. Among those who benefited from Frazer's ritualism

were W. B. Yeats, T. S. Eliot, James Joyce, Ernest Hemingway, D. H. Lawrence, Ezra Pound, Mary Renault, Joseph Campbell, Robert Graves and many others. Robert Graves was known for his famous adaptation of Frazer's concept of the sacred king who is sacrificed for the benefit of his subjects thus forming the narrative frame for the one of his most controversial novels. The dying king is also identified with the poet striving to attain the favour of the Triple Muse Goddess – who represents the embodiment of true poetic inspiration. The aforementioned concept is not the only thing that Graves inherited from his famous ancestor. In our analysis we laid stress on the customs, rituals, magic symbols and deities both authors dealt with. We also observed a striking resemblance of the style Graves and Frazer developed and their euhemeristic approach to myths as well.

Key words: modernism, myth, ritual, comparative method, iconotrophy, carnival, sacrificial king

L'héritage anthropologique de James George Frazer dans l'œuvre de Robert Graves

L'objectif de cet article est d'offrir un compte rendu plus large de l'influence de l'œuvre de ser James George Frazer, fondateur du ritualisme en anthropologie, sur un des romanciers anglais les plus remarquables. Robert Graves, encore étudiant, fut enthousiasmé par les écrits du célèbre anthropologue mais il a fallu toute une décennie pour que Graves murisse artistiquement et qu'il pare les mythes de Frazer d'un habit poétique et prosaïque approprié. Dans l'article sont d'abord soulignées les ressemblances entre les procédés analytiques des deux créateurs puis l'attention se concentre sur les segments anthropologiques, les personnages mythiques et les rituels anciens qui renaient l'attention des deux écrivains. La réception de l'influence de Frazer de la part de Graves varie donc des échos facilement reconnaissables jusqu'à des réécritures créatives de rythèmes très complexes de Frazer, comme les noms des dieux taboués ou les saints sacrifices, qui ont servi de base à l'action de plusieurs romans historiques de Graves. En construisant des intrigues complexes, Graves s'est efforcé de mettre en lumière les solutions possibles des mystères mythologico-religieux qui retiennent l'attention des anthropologues et des lecteurs compétents même aujourd'hui.

Mots clés: modernisme, mythe, rituel, méthode comparative, iconotropie, carnaval, roi sacrificiel

Primljeno: 02.12.2010

Prihvaćeno: 01.02.2011